
·cn·
[5]
çeviri
edebiyatı

Zbigniew Herbert

(1924-1998)

Lehçe'den Çeviren: Osman Fırat Baş

Lwow'da dünyaya gelmiş olan şair, II. Dünya Savaşı yıllarını bu şehirde geçirmiştir. İşgal yıllarında bir yandan çeşitli işlerde çalışarak hayatını kazanırken, bir yandan da gizli olarak faaliyet gösteren Polonya eğitim kurumlarında önce lise eğitimini tamamlar, ardından Leh dili ve edebiyatı okur. 1942'de kısa bir askeri eğitim döneminden sonra, Nazi güçlerine karşı savaşan Ulusal Ordu'ya katılır. Savaşın bitiminden sonra Krakow'a taşınan şair önce güzel sanatlar akademisinde resim eğitimi almaya başlar, sonra Jagiellon Üniversitesi'nde bir süre hukuk ve felsefe dersleri alır, ancak sonunda 1947'de Ticaret Okulu'nu bitirir. 1949'da Torun'da felsefe eğitimine devam eder ve bunun yanı sıra hukuk fakültesini bitirir. 1950'de taşınacağı Varşova'da, Varşova Üniversitesi'nde bir kez daha felsefe okuyacaktır. Uzun süren bütün bu eğitim yılları boyunca birçok edebiyat dergisine yazan şair, bir yandan da çeşitli işlerde çalışır. 50'li yılların sonuyla 70'li yıllarda Batı Avrupa ülkelerine uzun geziler yapar. 1961'de Gdansk Üniversitesi Kültür Festivali'nde "Şairlerin Prensi" ünvanını alır. Yetmişli yılların başında bir yıl kadar Los Angeles Üniversitesi'nde çağdaş Avrupa edebiyatı dersleri verir. Seksenlerde bir süre Paris'te kalır.

Herbert'in ardında bıraktığı edebi miras denemeler, sahne yapıtları ve şiirlerden oluşur. İlk şiirleri 1950'de "Bugün ve Yarın" dergisinde ve 1954'te "Her An Bir Seçim Yapmak Zorundayım" başlıklı bir antoloji çalışmasında yayınlanmışlardır. Ancak asıl çıkışını, 1956'da 32 yaşındayken yayınladığı "Işık Teli" adlı şiir kitabıyla yapmıştır. Bu ilk kitabı, şaire sadece Polonya'da değil, ama özellikle Avrupa'da, peşi sıra tüm dünyada ün ve çok sayıda "müptela" okuyucu kazandıracak şiir kitapları "Hermes, Köpek ve Yıldız" (1957), "Nesne Etüdü" (1961), "Yazıt" (1969), "Bay Cogito" (1974), "18 Şiir" (1983), "Kuşatılmış Kentten Rapor" (1983), "Ayrılış Ağıdı" (1990), "Rovigo" (1992) izler. Son şiirleri, ölümünden hemen önce, 1998'de yayımlanan "Fırtınanın Sonsözü"nde toplanmıştır.

Zbigniew Herbert'in şiiri, ilk ağızda sorun bellediği konuların (varlık sorunu, ahlaki değer

arayışı; ölüm, din, tarih, iktidar, edebiyat, felsefe karşısında insan) çeşidi ve evrenselliğiyle felsefi; bu konuları ele alırken kullandığı hicivci ve mesafeli tutumuyla entelektüel şiir kategorilerinde tanımlanabilir. Ama çok daha açıklayıcı bir tanıma, şairin ismi önüne getirilen sıfatların kısa bir çözümlemesi üzerinden ulaşmak da mümkündür. Şöyle:

"Geçmişin şairi" Herbert, içerikte Avrupa tarihine, özellikle antik çağ mitolojisine ve edebiyatına, İncil'e, kendisini neredeyse neoklasik bir şair olarak tanımlamaya izin verecek ölçüde çok gönderme yapar. Bu durum, Herbert'i, bağlandığı mitolojinin, edebiyatın ve tarihin iyi bilindiği, canlılığını hâlâ koruduğu ve bugünü etkilemeyi sürdürdüğü ülkelerde kolay anlaşılır ve evrensel bir şair konumuna yükseltmiştir. Ama aynı anda bu şiir, yabancı bir okuyucunun kolaylıkla sezemeyeceği ölçüde Polonya güncel tarihine bağlanır. Tüm bu klasik resim, Polonyalı okuyucuların satır aralarında yaşadıkları çağa dair bir tanıklığın şifresini çözdükleri, büyük bir mecazdan ibarettir. Böylece Herbert, Stanislaw Baranczak'ın onun için düşündüğü bir tanımı doğrular: "Ütopya Firarisi". Bu demek; Herbert, görünürde geçmişe sıkı sıkıya bağlı bir şiir yaratırken, aynı anda kendisine totaliter bir rejimde dilediği tarz edebiyat yapabileceği, daha da fazlası totaliter iktidara karşı yazabileceği ve yazdıklarını sansürün boşluklarından yararlanarak okuyucuya iletebileceği bir özgürlük alanı yaratmaktadır.

"Ahlakçı şair" Herbert'in şiiri, karışık ahlaki meselelere kafa yoran, insani değerlerin özü üzerine yoğunlaşan; zorlu bir tarih ya da sert bir siyasetle karşılaştığı anda insanın, onu insan yapan değerlere uygun olarak hareket edebilme becerisinin sınırlarını inceleyen bir şiirdir. Özetle bu şiir, "nasıl yaşamalı?" sorusuna bir yanıt aramak çabasındadır; ki bu soruya verdiği yanıtlar, hiç değilse "Bay Cogito"nun (yani Bay Düşünüyorum Öyleyse Varım'ın) "on emrinde" açıkça okunur: İnsansan yaşama seyirci kalmayacaksın; edilgen ve vurdumduymaz olmayacaksın; zorbalık, adaletsizlik, alçaklık karşısında susmayacaksın! Kötülüğe öfke duyacak ve onu hor göreceksin! Kötülüğe karşı Kötülüğün silahlarıyla vuruşmayacaksın! Zorbalık karşısında cesur ve asil olacak; dünya destanlarının üç büyük ismi Gılgamış, Hektor ve Roland nasıl davranmışlarsa öyle davranacaksın! Dünyayı ve güzelliklerini sevecek; ahlaki sefaleti bırakacaksın! Kötüleri onların kurbanları adına bağışlamayacaksın, bu hak sadece o kötülüğün kurbanlarınındır!

Yukarıdaki bu formüllerin buyurucu tonlamasına karşın, Herbert'in asla bir ahlak buyurucusu, her şeyin bilgisine sahip bilgiç bir düşünür olmadığını vurgulamak gerekir. O, insan olarak gerçekleşebilmek için herkesin, yani okuyucusu kadar kendisinin de, ancak bir başına arayıp bulmak zorunda olduğu ahlakın ne olduğunu, ona nasıl ulaşılabileceğini araştıran ve bu maceranın içine okuyucusunu da çeken bir araştırmacı gibidir. Bu yolda, insanlığa ve gerçekliğe karşı sorumluluk duygusu taşıyan her okuyucusunu kendisine benzer, kendisine denk bir yol arkadaşı sayar.

BAY COGITO'NUN SONSÖZÜ

karanlık sona yürümüşlerin gittiği yere yürü
son ödülün hiçliğin Altın Postu için

dimdik geçip aralarından secdeye getirilmişlerin
sırt çevirmişlerin ve devrilip toprak olmuşların

yaşa diye kurtarılmadın
zamanın az tanıklığın gerek

cesur ol cesur aklın seni yanılttığında da
nihai hesapta tek geçer akçen cesaretin

biçare Öfken deniz gibi olsun
her işitişinde seslerini zulüm görenlerin ve ezilmişlerin

hiç bırakmasın seni kız kardeşin Küçümseme
jurnalcileri cellatları ödlekleri küçümse - ki yine de onlar kazanacak
cenazene gelip toprak atacaklar mezarına öldün diye ferahlıkla
güzelim yaşam öykünü bir tahtakurdu yazacak

ve bağışlama gerçekten haddin değil bağışlamak
şafakta aldatılmışlar adına

ne ki koru kendini gereksiz kibirden
seyret soytarı suratını aynada da tekrarla:
daha iyileri yok muydu da ben seçildim diye

kalbinin katılaşmasından kork membaından sev sabahı
nefesinin sıcaklığına ihtiyaç duymasalar da
sadece seni kimse teselli edemez demek için varsalar da
sev adını bilmediğin kuşu kışları da yeşil meşeyi
duvara vuran güneşi gökyüzünün aydınlığını

kolla - ışığın dağlarda varlığını bildirdiği anı - kalk ve yürü
kan bağrında sönmüş yıldızını döndürdüğü sürece

mesellerini insanlığın masallarını ve efsanelerini tekrarla
çünkü ancak böyle elde edeceksin elde edemeyeceğini

tekrarla büyük sözleri tekrarla onları inatla
çölden geçenler ve kumlarda ölenler gibi

bunlar için ellerinin altında ne varsa onla ödüllendirecekler seni
yani alayın kamçısıyla yani çöplükte bir cinayetle

yürü çünkü ancak öyle kabul edileceksin kurukafaların diyarına
ataların Gılgamış'ın Hektor'un Roland'ın arasına
sınırsız krallığın ve küller kentinin savunucularının arasına

onlara Sadık kal da Yürü

PRZESŁANIE PANA COGITO

Idź dokąd poszli tamci do ciemnego kresu
po złote runo nicości twoją ostatnią nagrodę

idź wyprostowany wsród tych co na kolanach
wsród odwroconych plecami i obalonych w proch

ocalałeś nie po to aby życ
masz mało czasu trzeba dac świadectwo

bądź odwazny gdy rozum zawodzi bądź odważny
w ostatecznym rachunku jedynie to sie liczy

a Gniew twój bezsilny niech będzie jak morze
ilekroć usłyszysz głos poniżonych i bitych

niech nie opuszcza cię twoja siostra Pogarda
dla szpiclów katów tchórzy - oni wygrają
pojdą na twój pogrzeb i z ulgą rzuca grude
a kornik napisze twój uładzony życiorys

i nie przebaczaj zaiste nie w twojej mocy
przebaczać w imieniu tych których zdradzono o świcie

strzeż sie jednak dumy niepotrzebnej
oglądaj w lustrze swa blazeńską twarz
powtarzaj: zostalem powolany - czyż nie było lepszych

strzeż sie oschłosci serca kochaj źrodło zaranne
ptaka o nieznanym imieniu dąb zimowy
światlo na murze splendor nieba
one nie potrzebują twojego ciepłego oddechu
są po to aby mówić: nikt cię nie pocieszy

czuwaj - kiedy światlo w górach daje znak - wstań i idź
dopóki krew obraca w piersi twoją ciemną gwiazdę

powtarzaj stare zaklęcia ludzkości bajki i legendy
bo tak zdobędziesz dobro którego nie zdobędziesz
powtarzaj wielkie słowa powtarzaj je z uporem
jak ci co szli przez pustynie i gineli w piasku

a nagrodzą cie za to tym co maja pod reką
chłosta śmiechu zabójstwem na śmietniku

idź bo tylko tak będziesz przyjęty do grona zimnych czaszek
do grona twoich przodków: Gilgamesza Hektora Rolanda
obrońców królestwa bez kresu i miasta popiołów

Bądź wierny idź

O TŁUMACZENIU WIERSZY

Jak trzmiel niezgrabny
siadł na kwiecie
aż zgięła się łodyga wiotka
przeciska się przez rzędy płatków
podobnych słownikowym kartkom
do środka dąży
gdzie aromat i słodycz jest
i choć ma katar
i brak mu smaku
jednak dąży
aż bije głową
w żółty słupek

i tu już koniec
trudno wniknąć
przez kielich kwiatów
do korzeni
więc trzmiel wychodzi
bardzo dumny
i głośno brzęczy:
byłem w środku

tym zaś
co mu nie całkiem wierzą
nos pokazuje
z żółtym pyłem

ŞİİR ÇEVİRİSİNE DAİR

Biçimsiz arının teki
öyle bir oturuş oturdu ki çiçeğe
esnek dalı bükülüverdi
sözlük yapraklarına benzer taç yaprak-
larının
arasından sokuluyor ha bire
ıtırın ve balın olduğu
içeriye
nezle olsa da
bir tat alamasa da
illa da içeriye
ta ki kafasını
bir sarı direğe çakıncaya dek
ve sonu burada
gonca yapraklarından sızıp da
köklere varmak güç
olunca
arı çıkıyor içerden gururla
ve vız da vız duyuruyor her yana
içerdeydim diye

ona tamamen inanmayanlaraysa
burnunu gösteriyor
bulanmış sarı toza